

UNA “QUERIMONIA” EN DEFENSA DE SANT PAU DE FONTCLARA

DAVID TORRA FERRER

Quan degut a les lleis desamortitzadores del segle XIX, el patrimoni documental i bibliogràfic dels convents i monestirs va ésser desamortitzat, passà a l'Estat i aquest es va cuidar què es conservés degudament i es posés a disposició dels investigadors. Es donaren diverses disposicions encaminades a aquesta finalitat i una de les primeres va ésser dipositar el fons bibliogràfic a les Diputacions Provincials de la província on es trobaven els convents suprimits excepte en aquelles capitals de província on hi havia universitat, que es dipositaren en aquest centre docent i el fons documental es portà als arxius de les Delegacions Provincials d'Hisenda. Posteriorment, i amb més o menys rapidesa i amb més o menys encert, els llibres i els documents han anat canviant de lloc, bé per ubicar-los d'una manera definitiva en unes instal·lacions dignes, bé per traslladar-los a algun arxiu que contingués documentació semblant.

Això és el que va passar a l'Arxiu de la Delegació d'Hisenda de Girona, d'on es va treure la documentació provinent dels convents desamortitzats de la província i es va portar a l'Arxiu de la Corona d'Aragó després d'un procés llarg i difícil.

Des d'abans de que es promulguessin les lleis desamortitzadores, ja s'havia intentat per part de Pròsper de Bofarull, director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que els fons documentals monàstics de Catalunya passessin a aquest arxiu. I així, el 1822 va aconseguir que es dictés una ordre per la qual se l'autoritzava per tal que què es recollissin i es guardessin a l'Arxiu de la Corona d'Aragó els llibres i documents que es trobaven als convents i monestirs suprimits de les quatre províncies catalanes. Aquest intent no va tenir continuïtat perquè quan dos anys després es van restaurar els convents, es va tornar tota la documentació.

Posteriorment, el 1835, en produir-se la crema de convents, Bofarull actua d'una manera semblant, però encara que varen entrar a l'ACA fons documentals importants com els del Monestir de Sant Cugat del Vallès, no va aconseguir que el Ministeri d'Hisenda acceptés desprendre's de la documentació que es conservava a les Delegacions Provincials d'Hisenda. No va ésser fins a l'any 1918 que, degut a la reial ordre del 9 de gener de 1918, varen entrar a l'ACA els fons documentals monàstics dels arxius de les Delegacions de Barcelona, Girona i Tarragona. Els de la província de Lleida van anar a parar a Madrid, a l'Arxiu Històric Nacional.¹

Dels documents d'origen monàstic procedents dels convents i monestirs gironins a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, hi ha un inventari parcial que conté les sèries numerades dels monestirs de Santa Maria d'Amer, de Sant Pere de Camprodon, de Sant Feliu de Guíxols, de Sant Esteve de Banyoles, de Sant Pere de Besalú, de Sant Joan les Fonts, de Sta. Maria de Ridaura, de Sant Miquel Sescloses i de Sant Pere de Roda.² Els manuscrits d'altres monestirs, o d'aquests mateixos però que no figuren a l'inventari mencionat, i també aquells la procedència dels quals no s'ha pogut identificar, tenen un inventari provisional i es troben en carpetes sota la denominació general de Pergamins de Girona.

La documentació que contenen aquestes carpetes és de temàtica variada i un dels pergamins, el que porta la signatura ACA Perg. Gerona Carp. 28-5 és una *querimonia*. Les *querimoniae* són, de fet, memorials de greuges que un individu o una comunitat presenta al senyor feudal o fins i tot al rei contra els abusos que se suposa que han sofert.³

Aquests memorials de greuges o inventaris de queixes normalment es presentaven oralment, però alguns també forma per escrit, i un d'ells és el pergami que presentem en aquest article.

Es tracta d'un pergami de 172 x 171 mm i es troba en el conjunt dels documents que van entrar a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i que pertanyien

¹ Per a tot el que es refereix a l'arribada dels documents procedents de la desamortització a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, v. Torra Pérez, A. *Fondos Documentales Monásticos en el Archivo de la Corona de Aragón*, "Memoria Ecclesiae", VI, 1995 (Oviedo), pàg. 121-146.

² Sevillano Colom, F. *Inventario de pergaminos medievales de monasterios gerundenses*, v. I. Madrid, 1953.

³ Garí, B. *Las Querimoniae Feudales en la Documentación Catalana del siglo XII (1131-1178)* "Medievalia", 5, 1984, (Barcelona), pàg. 7-49.

al monestir benedictí de Santa Maria d'Amer. És un document que al dors presenta una nota en català, del segle XVII gairebé amb tota seguretat, i d'una escriptura característica dels pergamins d'Amer, que resumeix el contingut del document. Tan sols hi ha el resum, no hi ha la signatura antiga. També al dors, hi ha el segell de la Delegació Provincial d'Hisenda de Girona i el de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. El pergami no està complet. Li falten les paraules "*Iste sunt*" o "*Haec sunt*" que és com acostumen a començar les "*querimoniae*" a la primera línia del manuscrit que està trencada al marge esquerre superior, i a la part final. Després de la línia 29 el pergami està tallat i, com a conseqüència, el text s'interromp.

La "*querimonia*" la presenten dos llegats del monestir de Sant Benet de Castres, Hug i Pere de Vivar, a Ramon Berenguer IV en defensa dels drets de Sant Pau de Fontclara i de Pantaleu contra Pere de Palau i en defensa dels drets del manso de Bracos contra Guillem de Rupia. D'entrada, tenim el problema de la datació del document. La majoria de les "*querimoniae*" van sense data ni cap altre signe de validació, però moltes vegades aquesta manca de data es pot substituir per la identificació d'algun dels noms que se citen i que permet situar cronològicament el document, no amb una data exacta. Però sí bastant aproximada. En aquest cas tenim tres elements que ens permeten una aproximació temporal.

El primer i potser el més determinant, és que les queixes es presenten a Ramon Berenguer IV: "[*Iste sunt*] querimoniae quas deponit omnis conventus monasterii castrensis per legatos suos magistrum Ugonem et Petrum de Vivaris coram domino suo R. serenissimo rege haragonensium..." De manera habitual, el nom de Ramon Berenguer s'indicava amb la inicial R. Així doncs, ja tenim un període perfectament acotat: el del regnat de Ramon Berenguer IV, 1131-1162. El segon element és el fet que la protesta es fa per delegació del monestir de Sant Benet de Castres. Aquest cenobi de la veïna França, i ben allunyat de l'Empordà, tenia béns a la parròquia de Fontclara i considerava que havia de defensar els que ocupaven legítimament aquests terrenys contra qui "violenter exigit iustitias ab homines de Fontclaro et de Pantaleo cum ipse non habeat ibi vicariam nec feudum nec alodium." És a dir, que no hi havia cap relació feudal entre Fontclara i el denunciat Pere de Palau.

Ara bé, sabem que aquesta relació entre Sant Benet de Castres i Sant Pau de Fontclara s'acaba el 1196, any en què Sant Benet de Castres ven aquests

béns al monestir de Santa Maria d'Amer.⁴ El tercer element és la referència a dues persones: Pere de Palau i Guillem de Rupjà. Del primer no n'he pogut obtenir cap indicació vàlida, però del segon sí. En el cartulari del bisbe de Girona,⁵ en el document 317, datat del 3 de febrer de 1168, hi trobem un Guilielmus de Rupiano, que signa, com a testimoni, en el pagament de 200 sous que fa el bisbe Guillem de Girona a uns creditors del comte Hug d'Empúries per ordre d'aquest. I en cartulari de Poblet,⁶ en el document 289, datat del 25 de maig de 1174, se cita un Guilielmus de Rupiano que signa com a testimoni en les concessions que el comte Hug d'Empúries fa a Poblet. Tenint en compte aquestes dades, es pot suposar amb bastant seguretat que la data del document no és de gaire abans de la mort de Ramon Berenguer IV, és a dir, ca. 1160, suposició avalada per les característiques paleogràfiques del document –lletra carolina, típica del segle XII.

Tot fa creure que aquest Guillem de Rupjà del cartulari del bisbe de Girona i del cartulari de Poblet, per la seva vinculació al comte Hug d'Empúries, és el mateix que figura en el pergami al qual ens referim i a qui s'acusa de fer fa violentes exaccions al manso de Bracos, rep les investidures dels homes del monestir i no cedeix res a aquest per les tasques.

Contra Guillem de Rupjà, no hi ha altres queixes, probablement no perquè no hi siguin, sinó perquè, com ja hem dit, el text queda interromput, però contra Pere de Palau hi ha una llarga llista d'abusos: exigia als monjos de Fontclara estatge i a un dels monjos del monestir, li va prendre la cavalleria i li va exigir trenta sous per poder-la recuperar. Al batlle de Fontclara li va prendre un "gorab", embarcació per transportar mercaderia pesada, que s'havia construït per anar a Tortosa. En diferents ocasions, li havia demanat 100 sous o bé diners en espècie com ara blat, ordi i també teles, vi, oli i diversos estris del parament de casa.

⁴ ACA, Monacals, pergamins d'Amer, 28. ed. Monsalvatje y Fossas, F., *Colección diplomática del Condado de Besalú*, t. XII, Olot, 1902, doc. 631. Aquesta edició és parcial. N'hi ha una de completa a Pruensa i Bayona, E. *Diplomatari de Santa Maria d'Amer*. Barcelona, 1995, doc. 49. Aquí, s'atribueix al document, l'any 1195. Cf. Zaragoza i Pascual, E. *Catàleg dels Monestirs Catalans*, Barcelona, 1995, pàg. 104.

⁵ *Cartoral, dit de Carlemany, del Bisbe de Girona (s. IX-XIV)*, Barcelona, 1993, pàg. 482.

⁶ *Cartulari de Poblet*. Ed. Manuscrit de Tarragona, Barcelona, 1938, pàg. 176.

Totes aquestes denúncies dels abusos comesos per Pere de Palau i per Guillem de Rupjà manifesten clarament els problemes que ja presenten les relacions senyors-vassalls en aquesta època dins el règim feudal, problemes que s'incrementen amb la llunyania del detentor dels drets senyoriais. No sembla, doncs, massa atrevit, suposar que la venda dels béns que Sant Benet de Castres posseïa a Fontclara al monestir de Santa Maria d'Amer estigués motivada, entre d'altres raons, pel fet de no haver de sofrir aquests abusos i haver d'estar pledejant contínuament.

[ca. 1160]

Hug i Pere de Vivar, llegats del monestir de Sant Benet de Castres presenten unes "querimoniae" a Ramon Berenguer IV en defensa dels homes i monjos de Fontclara i de Pantaleu contra Pere de Palau i Guillem de Rupjà als que acusen de molts abusos i vexacions.

Original. ACA, Monacals, pergamins de Girona, carp.28, núm. 5. 172 x 171 mm.

[Iste sunt] querimonie quas deponit omnis conventus monasterii castrensis per legatos suos magistrum Ugonem et Petrum de Vivariis coram domino suo R. serenissimo rege haragonensium adversus Petrum de Palacio pro honore Sancti Pauli de Fonteclaro et pro honore de Pantaleo, et adversus Willelmum de Rupiano pro manso de Bracos. Conqueruntur de Petro de Palacio qui violenter exigit iusticias ab hominibus de Fonteclaro et de Pantaleo cum ipse non habeat ibi vicariam nec feudum nec alodium. Exigit etiam investituras mansorum violenter, ita quod a Petro de Beuda habuerit CCC^{tos} solidos pro investitura mansi unius cum nullam donationem harum investicionum ab aliquo abbate castrensi vel monacho acceperit. Exigit etiam albergum a monachis ecclesie Sancti Pauli de Fonteclaro cum nullam possessionem ab eo tenerint. Petit etiam albergum a baiulo nostro Durante cum illi non debeat nec aliquid nomine eius possideat. Petit etiam alias exactiones immensas et intolerabiles unde eum compulit fugere ad monasterium. Abstulit enim ei gorapum unum valentem C solidos et amplius quem fecerat Durante de arboribus monasterii ut iret Tortosam. Alio tempore abstulit ei C solidos nulla occasione precedente. Abstulit ei tres quartas ordeï que eo tempore C solidos vendi possent. Abstulit ei iterum L solidos quos nolebat ducere uxorem. Abstulit etiam alias [sic] XL solidos, et alio tempore XX^{ti} solidos et alio tempore C solidos et nunc ad complementum

malicie sue abstulit ei pannos, stramenta, boves aratorios suos, annonam ordeum et frumentum multum, siliginem vinum, oleum et vasa et omnem domus supellectilem. Abscidi fecit oliveta que monasterii erant propria, demolitus est domos, omnibus spoliavit bonis et profugo guiora minatur. De rebus monasterii vi rapuit quodam tempore tres quartas frumenti, alio quinque quartas ordei, albergos quos debebant homines de Fonteclaro et de Pantaleo baiulo nostro Durante quos ipse habebat nomine monasterii. Petrus de Palacio ab illis vi extorsit et illis miseris plura interminatur est ne baiulo dare presumerent. Cuidam monacho monasterii nomine Willelmo magne probitatis viro equitaturam suam abstulit et ad redemptionem triginta solidorum sine causa coegit. Willelmus de Rupiano in manso de Bracos violentas exactiones facit, investituras ab hominibus accipit, nichil monasterio propter tascam dimittit hic novus est perdo. Petrus de Palacio dum suis depredationibus vexaret finitimos, castella aliorum auferret, facta conspiratione finitimi contra eum equitatum moveret ecclesia Sancti [...].